

Воја Марјановић

Као највећи Континент

(О поезији за децу Славка Јаневског)

„Соба за трчење је тесна
Кажи —
Ке је продолжимо ли нашава песна
Важи . . .“

Славко Јаневски је утемљивач савремене македонске литературе за децу: уз Ванча Николеског, Васи-ла Куноског и Бориса Бојациског — он је прави весник поезије и прозе за младе, писац који сваком новом књигом отвара свежији и инвентивнији приступ литератури. Од 1945. године, када се званично огласио и као писац за децу — па до данас — запажају се три етапе у његовом књижевном развоју. За наше тренутно инте-совање, ипак, најзначајнија је његова последња фаза: више или мање, то је период песниковог модернијег приласка поезији за децу. Ток тога вида аутентично је испољен у збиркама „Црни и жолти“ (1968) и „Најго-лемиот континент“ (1969.) о чијим поетским и ствара-лачким особинама треба поступно говорити.

I

По својим идејним и структуралним особености-ма најновија фаза Славка Јаневског означава нову во-кацију света и живота у његовом стваралаштву. По нашим оценама она представља вид преображаја у односу према тематици, а затим пишчеву тежњу да увек буде „нов и свеж“; да се супростави стереотипној и укоченој комуникацији с детињством — и да о им-пресијама из живота, стеченим у далеком свету, говори модерним језичким арсеналом.

---

* Шесто поглавље из студије „У простору свежине“

Па ипак, ако је трећом фазом Јаневски изразио нову димензију у оквиру литературе за децу (чиме несумњиво потврђује збирка „Црни и жолти“) — шта је утицало на вид његовог преображаја; или, где су узроци и корени таквих подстицаја: да ли је искључиви резултат процеса настајао у песниковом бићу, или се драма његове свести укључивала у драму временских преокрета у оквиру поезије за децу, која је, последњих година, не толико у македонској литератури — колико у српскохрватској — доживела вид метаморфозе?!

Нема сумње, за испитивача који посматра етапу песниковог дела у свету индивидуалних промена и измена опште књижевне ситуације времена и стилова епохе, намећу се у овом случају два типа критичарског поступка: један, који би се назвао дедуктивним — а други — индуктивним. Наиме, за њега је важно да пред очима има, с једне стране цео сплет индивидуално — психолошких и културно-књижевних појава, а с друге, само дело и његове особености, дакле појединости у његовој структури, сликовитости и стил, језик — као и све друго што открива аутентични смисао свих промена и преображаја.

Порекло поезије у збирци „Црни и жолти“, по општој тематској и идејно-поетској вокацији, објашњава се песниковим дугим путовањем по земљама Африке и Азије.¹⁾ Основни подстигај, дакле, утемељен је у реални свет, а све друго што чини надградњу у смислу креације естетског домена припада песнику и његовој виспреној стваралачкој уметности. У предговору „Црних и жолтих“ Јаневски је и сам исказао надахнућа и корене своје преображености песничке речи:

„Ако ги имава оние чизми што во еден чекор минуваат седум миљи, не ке со возев со брод, не ке летав со авион, не ке пловев по песок со пустински кораб, што некои го викаат камила.

И можеби не ке отидев само трипати во Азија и Африка, да се видам со твоите ЦРНИ И ЖОЛТИ пријатели.

Со ова, значи, те известувам дека видов (првпат) дел од Сирија, Судан, Пакистан, Индија, Бурма, Малај, Јужен Виетнам, Сингапур, Хонгхонг, Борнео, Јапонија, (вторпат) — Гвинеја, (третпат) — Египат, надолж и нашир. На тие патувања еве што сретнав: мумии, фараони од јамен, камили,

¹⁾ Песник је у неколико махова путовао по далеким земљама Африке и Азије. Обишао је: Египат, Судан, Сомалију, Гвинеју, Пакистан, Индију, и даље — Бурму, Цејлон, Вијетнам, Хонгконг, Јапонију итд. Са ових путовања настала је књига путописне прозе „Горке легенде“, која је 1963. преведена и објављена на српскохрватском језику („Савремена школа“, Београд)

нилски коњи, факири, змии, погребни на ко се пее, црнци во лов на газели, Малајци во лов на риби сабјарки, јапонски столетни дрвја високи само педа. Видов што видов но повек'е — не видов. Она што го видов го напишав во „Горчливи легенди“, он што не говидов — го измислувам во „Црни и Жолти“.²⁾

Према томе, поезија „Црни и Жолти“ има за нову реални свет, мада је њена „горња граница естетског преображаја“ измоделирана песниковим апсолутом фантазије: дакле, креативни моменат у овој поезији надвисоко је реални. Додуше, Јаневски је познавао полазишну тачку свог инспиративног круга. Од ње је настао трасирани пут, али све перипетије, све заокрете и скретања, све високе узлете и спуштања — у смислу стваралачких мајсторија духа — песник је усагласио не само са бићем властитог унутрашњег преображаја већ и спољашњег, утицајног елемента зрачења модерне поезије. Шта ово значи? Јаневски није нове таласне дужине своје поезије подредио само елементу реалности и функцији фантазије. По нашем мишљењу на поменуту базу он је додао још и предиспорани занос за бајку и фантастичну причу — но поред тога — и заголицану хуморност Маршака (и свих модерних песника) која је у необичном, несвакидашњем, парадоксалном и увек хуморном тону налазила поводе да открије снагу дечије песме, једине — како би рекао Милан Празић „која је чиста биографија самог песника као човека, дакле песника који није побегао у поезију од себе као живог људског створа“³⁾). У дослуху са реалним, фантазмагоричним, у признавању хуморне досетке и оптимизма — а нарочито у поетској метаморфози Јаневског, који се никада не понавља — већ у бићу новог дела тражи и нови свет, па и мисао језички измоделирано — траје целокупна поезија овога периода, заокружује се комплетна збирка „Црни и жолти“. Истина, „Црни и жолти“ иако усамљени под македонским поднебљем као поезија новог сензибилитета — нису далеку од манира певања неких српских па и хрватских песника.⁴⁾ Ако се и то дода као околност општег поетског стања — онда Јаневски припада песницима који су „на путу“, односно који дијалектички и метафизички (ипак) сле-

По
в
џ

²⁾ „Црни и жолти“, „Најголемиот континент“, стр. 37.

³⁾ М. Празић „Вечито време детинства“, Летопис Матице српске, авг. — септембар 70., стр. 168.

⁴⁾ Песме из збирке „Црни и жолти“ равноправно се уклапају у модерну поезију најсавременијих српскохрватских песника: Д. Радовић, Д. Лукић, М. Данојлић, Љ. Ршумовић и др.

де биће актуелне песме. Не само као песник који испи-
сује властиту биографију, Јаневски је у новом поет-
ском нацрту песник свеопштег хуманизма; он је про-
налазач нових приступа сфери детета и детињства у
чијим просторима егзистира игра и лепота — али и
љубав и доброта, па онда — хумор и оптимизам, туга и
бол. У сплету комплексне животне игре манифестује
се мисао о дечјој републици слободe и мира. То, у ства-
ри, чини основни смисао „наивне песме“, која је у пре-
делу иманентне зоне песникових емоција његова нај-
лепша лирика сећања. Јер, као арсенал збивања, та
панорама лирских, комичних, нонсансних, и хуманизи-
раних ситуација које се утемељују у збирку „Црни и
жолти“ јесте израз савременог доживљаја света — али
је то и предео његове свести детињства као феномена.
Наиме, то је детињство уопште, оно некада, ово данас,
оно сутра, — онако како песник хоће да га доживи.
Иначе, простори детињства су неограничени: они су
вечни и као што је детињство прави живот целог жи-
вота човековог — тако је и дечја песма права песма
свеколике слике бића, у ствари простора и облика.

Заснивајући своју поетску преставу живота на ре-
алности, градећи је на субјективним постулатима игри-
ве маште и хумора уз коју се удружују разноврсне
комбинације бесмисленог, игре језика — и дечје сло-
бодне авеније духа — Јаневски је у збирци „Црни и
жолти“ остварио пространо поље тема и мотива: они
се крећу од конкретних какве су дескрипције људи,
предели и менталитети — до хуморних и фантастичних
какве су пишчеве импровизације духа изражене логи-
ком и схватањем детета. Градећи такав спој писац је
у свим песмама ове збирке (19) настојао да одржи тон
реалног и иреалног саопштавања себе — али и дечије
унутрашње солидарности са појмовима који до њихо-
ве свести допиру. На овај начин, успостављен је ауто-
номни однос између деце, песме и песника и, тиме,
остварена република дечјег смеха и маште. Додуше,
како „наивна песма“⁵⁾ садржи у себи још и неограни-
чену либералност у односу на могуће и историјско, то
јест њено пространство и њену видљивост. Но, Јанев-
ски је и у трагањима за универзумом песме тежио не
само аутентичним пројекцијама егзотичног света да-
леких земаља — него и изграђивању форме која ће као
чаробни кључ погодовати отварању типичне истине

⁵⁾ Појам „наивне песме“ идентификујемо са типом да-
нашње преображене поезије за децу која у своме бићу садр-
жи комплетније виђење детета и детињства: дакле, песму
игре, парадокса, хумора, оптимизма — и хиперболично-алего-
ријске пројекције света, па и песме дозвољене бесмислице
саобразне допуштеним оквирима дечјег менталитета. О типу
овакве врсте песме писао је Милован Данојлић („Лирске
расправе“, Матица српска, Нови Сад, 1967., стр. 114—136.)

његовог песничког медиума. Због тога је у његовој збирци дошло до оног идеалног односа — када мисао и идеја стекну облик па тако заокругле песму, дакле, остваре интегрални спој и изразе компактну целину.

У збирци „Црни и жолти“ поистовећује се озбиљно са неозбиљним. Та вечита релација у песми за децу присутна је као свеопшти захтев наивне песме, но и њен властити импулс подстакнут природним ставом према животу. Већ у првој песми ове збирке „Пошла прва камила пошла втора камила“ — измоделиран је свет у дијалектичком току, без обзира да ли он траје на северном полу или у жаркој Африци: слика укоченог фараона у амбијенту Нила и дефиле камила које лено пролазе свој пут — делује савим озбиљно ако се посматра са стране „протицања живота и неминовности сталног понављања“. Међутим, ако рефренске делове „пошла прва камила, пошла втора камила, пошла трета камила“ — схватимо као игру у круг, као понављање са циљем засмејавања — онда песма добија нијансу лепршаве шале. Фараон у овој песми глорификује живот у протицању; његова дужност је да прати крет пролазних збивања; он не ради ништа што би означавало акционост; у искувише статичан — фараон је и трагична и хуморна личност песме.

По
ве
ља

Пределу песме у којима односи новог и савременог приступа детињству имају примарно место, привлачили су песника нарочито у приликама када су несвакидашњи или необични појмови могли да послуже као врста игре — без обзира била она реалистички интонирана или сасвим — апстрактно. Један циклус песама, отуда, заокружује се циљем игре: доминентну наглашеност у њима има мали повод да би се доживела велика чуда. Песма „Автара-Бавтара“ илустрuje драматику призора коју чине „два обична нојева јајета разбијена и претворена у море“. Њихова хиперболисана моћ — надошла вода и алегорична игра немогућег — надвисују схватање о „малом преувеличавању“ — и подстичу на смех због угрожених људских живота. Песник каже:

„Јајцата се поплавиле.
Поглаварите,
краварите,
козарите
и лозарите
за малку не се удавиле.“

⁶⁾ „Црни и жолти“, „Најголемијиот континент“, стр. 44.

Али то „за малку“ представља ону границу озбиљног и смешног, оно нарастање драматике и чуда за час, без много оправдања и разлога. Песма „Шах“ одсликава поново узбуркане валове „немира у свету“. У овој песми све тече мирно док се на шаховској табли не појави бојиште што га формирају један бели и један црни коњаник, који су имали топове и почели да пуцају. Песникова имагинација је, овде, слично Маршаку и Душану Радовићу конструисала оне „велике драме сукоба и силних последица“ које се обично завршавају „без последица“:

По
в
џ

„Од тоа пукање
во војната весела
шаховската табла
најмногу се тресела.

Во тресењето
коњите ги изгубиле потковите,
потковите — клинците.
Од офицерите војнасени
не останале ни опинците.“

Али то није све. Јер песникова пројекција нереди која се формира увек до хиперболе васионских размера (а то је веома својствено продуктивној дечјој машта) спреми тоталитету сукоба којим се постиже парадокс — као иманентни пратилац хумора у дечијој песми:

„Еве го крајот на забуната:
круната на црниот крал паднала
и паднала на белиот крал круната.

Останале војниците прецрни,
останале војниците пребели —
и едните и другите
без кралевите дебели.

Па црниот црн црнец,
па белиот бел белец —
весело се прегрнале;
застанале под бочва со вино
и до желудник наврнале.“⁸⁾

Ипак, све се у песми Јанеског измирује људским и овоземаљским, свакодневним и тривијалним ствари-ма. Та бура немира проузрокована ничим и јесте, у-слов за финоћу смисла несе: она је у сваком случају моторна снага детињства па и живота уопште.

⁸⁾ Исто, стр. 49.

Јаневски се у својој поезији залаже и за функцију нелогичне свесности изражене у наивности и глупоћи, из чега ниче хумор као неумитни пратилац несклада. Поједине његове песме овог елемента имају у изобиљу („Нхма-Кхма“, „Мудраци над мало мудраците“), док у понеким овај елемент је изражен уништењем актера као последице илузије и незнања: док је у песми „Мудраци над мудраците“ — то сведено на меру блаже последичне опасности испољене у надмудривању фактира — у песми „Мандаријада“ — епилог саопштава да је наивна последица трагања за непријатељем проузроковала и нестанак јунака. Реч је у овој песми о Мандарину који је ималином мазао ћелаву главу па од сунца опаљену „пошао горе“ да му се освети на тај начин „што ће га угасити водом“. Но, како у томе није успео „по ортомата се качил и . . . не се врати . . .“ И, ето, песник ће у крајњем стиху, у дослуху са истином Мандарина — и дечије очекиване знатигеље саопштити глас праве истине:

По
в
љ

„А заради зошто, молам?
Заради затоа што и внатре
тиквата му била гола.“⁹⁾

Стварајући биће песме од хиперболичне преставе света, комбинујући заплет на основу ефемерних мотива, градећи унутрашњу атмосферу на бази хумора — Јаневски ткиво своје поезије употпуњује речима које су у сталном обрту веома способне да створе комплексне целине — како у мотивском тако и идејном смислу. „Песна за лебот и за водата“ илуструје магију двеју речи (еден леб-една вода) од којих у вештој транспозицији и инверзији настаје прича о п о п а р и и. Пример ове песме истичемо као израз песникове лудичне комбинације маште, као пинг-понг партију мисли, чији смисао ипак није нонсанс — већ инвенциозна игра духа:

„Еден леб
многу бил гладен,
еден леб
за леб бил страден.

Една вода —
по него веднаш —
една вода
за вода била жедна.

⁹⁾ „Црни и жолти“, „Најголемиот континент“ стр. 60.

Еден леб една вода крка,
една вода еден леб лока,
дека е вистина ова
еве ви доказ . . .

Еден леб една вода јаде,
една вода еден леб пие,
дека е вистина ова
судето вие . . .

По
в
ѿ

Една вода многу е жедна,
еден леб многу е гладен,
една вода по вода пати,
еден леб по леб е страден.

Една вода пов ода броди
па попара се роди.¹⁰⁾

Та необуздана игра маштовите хуморности која у збирци „Црни и жолти“ подсећа на прозу Јаневског („Марсовци и главци“) подудара се са мотивским амбијентом песама какве су „Безбожна Јапонска приказна“, „Абабагула и Дорефасула“, „Носорог Росоког Рогонос“ и др. Предела ових песама испуњени су досетком и хумором заснованим на лепршавој и забављачкој игри у којој се меша подједнако песник са децом. Ослобаѓање детињства у поезији Јаневског сведочи да су његови концепти схватања детета као маштовитог бића свеприсутни: јер, иако незрело и неискушено — дете зна да се због неиспуњених обавеза добивених од „већих и старијих“ — трпе последице („Безбожна Јапанска приказна“); оно може да схвати и значај сукоба мада комично приказаног („Абабагула и Дорефасула“), но и да поверује песнику да се у шали оживљеној обичном причом крије присност измеѓу света деце и света одраслих („Носорог Росоког Рогонос“).

Па ипак, унутрашњи закони логике песничког света Славка Јаневског не изневерују примену антропоморфне и персонификоване изражајности: овде мислимо на тежњу да се у свет неживих и аморфних предмета утисне витална акција као израз оживотворења и хуманости. Повод за ово тврђење нуди нам песма „Бунтот и чадорите“¹¹⁾ и „Прикаска по спротивен ред“.

¹⁰⁾ „Црни и жолти“, „Најголемиот континент“, стр. 61.

¹¹⁾ Миодраг Друговац сасвим оправдано истиче вредност ове песме констатујући да је њен специфитет у једноставности али и густо збијеној снази (Некои аспекти на македонската литература за деца, Стремеш 1969. бр. 3—4, стр. 261.

Атмосфера ових песама не разликује се од осталих — иако обе нуде увођење „сићушних предмета“ у структуру песме“. „Бунтот и чадорите“ — демонстрира побуну неактивних кишобрана противу облака који не доносе кишу: у улози већа, у снази људске јавности — они хоће „да се мења небески свод, јер ће им живот проћи празно без облака и кише“. У песми, опет, „Прикаска по спротивен ред“ томила багажа (кофера, врећа, корпи и торби) диже глас „јер су на шангајској станици заборављени од својих власника“. Оба примера, сасвим присутно, заступају песникову линију оживотворења „свега у животу“. Детињство је у космос „малих предмета“ укључено без претензије и „објашњавања“; оно је део њега као део човекових радњи и типичне слике животне егзистенције. Без обзира, дакле, где се „истине живота збивају“ (да ли у Индонезији, Џакарти — или Шангају — на пијаци или железничкој станици) оне изражавају типично реаговање и потребе општег карактера.

У збирци „Црни и жолти“ која је цела, од почетка до краја, окренута слободном и здравом животу, па према томе и детињству — има истина и таквих песама (делова или целих) — које говоре о судбинској и песимистичкој игри живота. Јаневски се тим песмама („Суданска балада“, „Црн роман“), потврђује као песник тамних предела стварности, боље рећи као протагонист неумитне игре зла, коби и неправде. У сагласности са тврђом да и „у детињству има тмурних облака“ — он пева о страдању црних људи од стране крвожедних звери (гепард, змија, хијена) као страдање човека од човека, односно човека од болести или рата („Суданска балада“). Међутим, у песми „Црн роман“ са дозом патетичне и сентименталне јадиковке песник је напоменуо сличну ситуацију: дечак Коли (који тражи слона) налази смрт од отровне змије — питона. И у једном и другом случају не запажамо типичну атмосферу на коју нас је научио песник у збирци „Црни и жолти“. Пределу непријатних осећања и коб присутна у смрти доминантно се смењују. Они су зато изражени посебним поетским посмрти, доминантно се смењују. Они су изражени сличним поетским поступком.

Па ипак, однос Јаневског према светлим странама живота, онај покровитељски и хуманистички поредак у пределу дечије свести, издиже се до разуздане фарсе фантазије и игре. У једној од најмаштовитијих и хуморнијих песама „Песна за Јапонецот и за уште нешто“ — тај квалитет премаша границе просечног и постаје антологијски бисер. У овој песми све је као у сну, а ипак, све се дешава на јави: границе дечије фантазије блиске су зениту песникових креација имагинарног. Али те границе се не мимоилазе нити деле: оне

По
ве
ља

се уједињују, стапају и постају целина за себе. Песник је, међутим, пријатељ дечјих авантура па зато са њима започиње игру без краја, почиње плес маште на Ђилиму, у соби, јер „напољу пада киша“ па се просторна игра мора свести на душевну. У ствари, цела ова песма представља гариматјас појмова и ликова, ситуација и сцена. У дослуху са песником деца започињу луду игру проналажењем једног Јапанца, једног Лонца, једног конца, и једног клинца. Али, када се ту песма заврши — онда на сцену ступају други актери: то су Малајац, Бурманац, Кинез, и једна торба; њих повезује и једна коза. И, даље: све се завршава, све почиње из почетка, јер игри нема краја; она је као живот каприциозна, она се увек понавља, без континуитета. Истина, и за игру могу бити скучени простори, мада се она може започети свуда када је песник продухови фантазијом:

„Собава за трчање е тесна.
кажи —
ке ја продолжимо ли нашава песна?
Важи.“¹²⁾

Читав низ песама, попут ове, у збирци „Црни и жолти“ има сличан, близак и незаобичен игрови тон. Све збиље и шале, све глупости и рационалности, све реалности и ирационалности — Јаневски је водио од почетка до краја духом одсмишљене логике детињства које се у њему формирало као креативна исповест. Отуда је Александар Спасов могао рећи да дух Јаневског „инспирише на трагање непознатог, невидљивог, а тиме подстиче и радозналост и машту и креацију“.¹³⁾ Додуше, у бриљантно позитивној оцени „Црних и жолтих“ — сложили су се поред Миодрага Друговца, за кога је ова збирка „дијалектика живота и уметности“¹⁴⁾ — још Иван Ивановски¹⁵⁾ и Слободан Миц-

¹²⁾ Ову песму Александар Спасо узима као изразити пример модерне песме у којој је хумор доминантна компонента пишчевог односа према детињству. Са много смисла за уочавања хуморних нијанси — аутор прати дечју игру у песми истичући да се она поред опирања традицији и дидактици, одликује још и „савременим вокабуларом“ („Велика игра радости“, „Трагом дечје песме“), Нови Сад, 1969., стр. 116.

¹³⁾ „Трагом дечје песме“, Нови Сад, 1969., стр. 118.

¹⁴⁾ Миодраг Друговац је у неколико махова коментаришао збирку „Црни и жолти“: у два случаја његови судови су ипак, есенцијално евидентни („Некои аспекти на македонската литература за деца“, „Стрмеж“, 1969., бр. 3—4 стр. 260—261.), но и откривање да је ова збирка песама С. Јаневског изразити пример инвентивног споја између фантастике и хумора који су дали не само унутрашње вредности поезије већ и оригиналност њеној поетској фактури („Меди фантастиката и хумор“), Вечер, недела, бр. 1435., 1968., стр. 8.

¹⁵⁾ По Ивану Ивановском збирка „Црни и жолти“ представља „модерни начин саопштавања света детињства“. Ау-

ковић.¹⁶⁾ Њихове оцене су мање или више сличне у погледу уочавања богатог спектра тема и мотива — а онда изражајних средстава и лепршаве маште.

НА ИСТОМ МЕРИДИЈАНУ

(„Најголемиот континент“)

„Од среда до среда,
од петок до петок
секогаш детскиот континент
е НАЈГОЛЕМ КОНТИНЕНТ на светот.“

По
вс
ља

После збирке „Црни и жолти“, која је без сумње изазвала комплименте књижевне критике,¹⁷⁾ Славко Јаневски је у Изабраним делима (1969) објавио, први пут, нову збирку песама под насловом „Најгомиот континент“.¹⁸⁾ У односу на „Црне и жолте“ — ова поезија представља наставак претходне збирке мада у њој има извесних разлика у погледу мотива. И у збирци „Најгомиот континент“ Јаневски је песник модерног сензибилитета; његов однос према стварности и детињству остаје непромењен — али линија фантазмагоричне игре путем појмова и хумора продужава се и увире у све нове и свежије теме. Дакле, у збирци „Најгомиот континент“ песник наставља започети дијалог с песмом и детињством — али га овога пута још више продуховљује доводећи снагу фантазије и хумора до врха.

„Најголемиот континент“ је збирка сачињена од седамнаест песама. Свака од њих, без обзира на регион фабуле — означавача поглавље својствено одређеном песничком виду вокације — и, опет, све у целини, уком-

---

тор сматра „тоа може да го привлече вниманието и љубошитство и на постариите, зашто е пишувана, односно коментарирана изванредно духовито, со многу оригинални и церебрални опсервации и со чудесна елеганција на стихот, која во секој случај шармира и освајува на еден здив“ („Врз крилијата на фантазијата“), Современост, 1968., број 9—10., стр. 842.

¹⁶⁾ Суд Слободана Мицковића своди се углавном на претходне оцене збирке „Црни и жолти“ с том разликом што Мицковић у поезији Јаневског осећа примарну вредност песника с децом и деце с песником („Децкиот говор и говорот за деца“, Нова Македонија, бр. 7676., 1969., стр. 9).

¹⁷⁾ О овој збирци Јаневског није било много коментара с обзиром да су се ове песме први пут појавиле у „Изабраним делима“ (аутор овог текста објавио је свој критички напис „Летот на поетската инвенција“ у скопском часопису „Современост“ бр. 4, стр. 313—315. и у листу за књижевност „Октобар“, март, 1970.).

¹⁸⁾ По изјави Јаневског — ово је збирка песама коју највише цени (разговор с Јаневским).

понованом звуку и флуиду струјања. Песникова слободна имагинација изражена у бескрају асоцијативних спрегова остварена је у овој збирци зачућујуће смело, готово виртуозно; Јаневски се, додуше, понавља својим парадоксалним, хиперболичним, метафоричним — и нелогичним играма стварног и иреалног — али он за то има оправдање: прво је — у дечијој природи, дакле унутрашњој егзистенцији духовне сфере детињства — а друго у песниковој слободи, чије речи немају граница као што их нема ни уметност, ни људска фантазија, ни жеља, ни увек присутан сан. Resonn d'être ове збирке, дакле, није подређивање само аутономији дечје апсолутне „логичне контрасти“ — него и прохтев песниковог бића које се враћа у свеслободну инспирацију — као изворишну лакрдију смешног и допаљиво фантастичног.

У збирци „Најголемиот континент“, због свега тога, песников инвентар тема и мстива унеколико се мења: то више није искључиво жарки и далеки свет Африке — већ уопште свет, црни и бели свет; старост и младост; величине и маленкости — то су галерије људских ликова и судбина, сва она кошмарна демонстрација могућег у немогућем — дакако, немогућег у могућем. Јер, како би рекао Лорка — „поезија и јесте претварање немогућег у могуће“, чиме, свакако, испуњује смисао у првом реду поезија детињства.

У очевидној намери да оде још даље према региону слободне игре маште — Јаневски је у многим песмама ове збирке игру и хумор проширивао на цео свет, на децу и одрасле — као учеснике у општем маскенбалу провода. Већ прва песма у овој збирци „Напревар на спанковците“ — представља вртешку хуморног плеса који извире из песниковог мотива саграђеног на причи о такмичењу у спавању, односно о свеопштој олимпијади спавача. Већ тај појам довољан је да у континуираном праћењу песме ствара утисак са фантастичним асоцијацијама и условима: јер, и у Чикагу, и Уругвају, на Куби, у Бомбају, па у Пешти — и у Пакистану — сви се укључују у такмичење спавања, и сва деца дају отпор сваком раду и послушности. Због тога, ето, свет трпи и све је пасивизирано „И веке на светов не е сигурно ни една влада (заради спанковската олимпијада“. Песник уме ванредно да створи атмосферу игривог штимунга; он је гради од елементарне, сасвим сићушне условности — па доспева до врха, до оне да тако кажемо * — зенитне кулминације када хумор и бесмисленост добијају вид најфлуидније игре духа; када се „од силних спавача све замрзава и све губи ван тога смисао о животу“. Јер:

„Седум влади се откажале од своите фотели,
осум претседатели липаат,
девет министри од очај
околу детските кревети рипаат.
Бувтаат топови, татнежи в уши ријат.
Ништо и нешто, навистина
децата сè уште спијат.

Спијат во Пакистан, во Финска и во Венецуела,
спијат и во Канада,
кревет е земјата цела
за една олимпијада.
.....

Чиниш целиот свет
е бескраен детски кревет.²⁰⁾

Ово укључивање и поистовеќавање са неозбиљним што опет припада луцидним пределима песникове инвенције — усаглашено је са преображајима и чудом својственим дечјој природи: и у песни, „Операција во царството Бунефација“ антологијској и јединственој, присутна је слична „паника“ али она се овде темели на урнебесу насталом због болести зуба једног поштованог цара из царства Бунефација: цар је, каже песник — живео безбрижно:

„... без телефони
без машини за перење, без лонци, без тегли,
дури и без пегли.
секако, и без грамофони.
А немал ни будилник пред мугри да му свони.“²¹⁾

но, одједном, из тога благостања и удобности, десила се несрећа: цар је крикнуо јер га је зуб заболоо.²²⁾ И, ето, од тада, све постаје у песни хумор али тресући, хумор који надлази као талас после океанског брода. Истичући општу забринутост због цара — као и у претходној песни због олимпијаде спавача — Јаневски се ангажује да мобилише све „високе личности и озбиљне ствари“, које у „зубобољном рату“ треба да помогну. Та димензија смеха, иманентно акциона и присутна — као заиста вид аранжираних глупијаде чуда израз је песниковог тријумфа и животног парадокса:

²⁰⁾ „Најголемиот контенент“, стр. 86.

²¹⁾ Исто, стр. 95.

²²⁾ Хумор код Јаневског има понекад и елементе сатире, често и ироније. У овој песни, на пример, он је до те мере иритирајући да асоцира не само на Маршака — већ и сатири нашег Радоја Домановића — па и сатиричну поезију Мила Станковића или Милована Витезовића.

„И полжавите,
грофовите,
си ги толчат главите
под шлемовите.

Пред министрите се согираат кострешите:
— Решет што ќе решите,
должни сте царот да го утешите!“²³⁾

По
ве
ља

Но поезија у овој збирци иде и даље, према још већим захватима изокренуте логике и инвертоване рационалности. Песме „Споуловен цртеж“, „Концерт“, „Голијат и Давид“ — примери су свеслободне конструкције могућег који добија размере у дечјој свести као „немогућа реалност“.²⁴⁾ Песма „Еднаш во нокта“ слична је песни „Бунтот на чадорите“ („Црни и жолти“) јер се и у њој казује како су светлосне рекламе подигле у граду глас и кренуле из њега незнано куд. Њихову одлуку да одлутају и пронађу „некакав пут и живот за себе“ — песник комично сенчи персонификацијом метафоричне наративности: и у овој песни логика реалности подребена је логици наивне песме и перцепцији дечје свести.

Проширујући у тематском и мотивском пољу „Најголемиот континент“ — Славко Јаневски је меѓу поменути песме у ову збирку уносио и ванредно конструисане стихове о појединим личностима које су нашле оправдања у његовој поетској инспирацији. Такве песме су: „Виски Вокер“, „Капетан Џек“, „Песна на циганскиот поет Рамоно де ла Романи за убиениот поет Федерико Гарсија Лорка во 1936.“ У првим двома доминантну улогу има хумор провучен кроз судбине шалозбилних личности — док је у трећој акценат стављен на трагичну судбину шпанског песника па је њен тон елегично интониран.

Тоновите импресије у песмама „Виски Вокер“ и „Капетанот Џек“ — напомињу на песников концерт о неограниченој тематици која улази у литературу за децу. Њено оправдање испољава се у мотиву неуобичајеном за наивну песму, мада по Јаневском то огра-

²³⁾ „Најголемиот континент“, стр. 96.

²⁴⁾ По извесним ауторима модерна песма за децу и јесте „она“ у којој је нонсанс доминантан — а уз њега, као по каквој догми следи: парадокс, фантазија, хумор и др. По схватању Боре Ђосића, на пример, дечја поезија треба да негује — „чудачки спрег музике, финог бесмисла, блиставе комбинаторике; она треба да је „деструктивна, збуњујућа, неуобичајена, треба да буде дубоко ирационална, ... између јаве и нејаве, сна и месна, умња и безумња...“ итд. („Дечија поезија српска“, Матица српска — Српска књижевна задруга, Нови Сад — Београд, 1965., књ. 85 стр. 7.).

ничење нема логичну оправданост. Песма „Виски Вокер“ — изразува типичну контрастност која се воспоставља у пројекцији хумора: реч је овде о шерифу из Оклахоме, који је био страх и трепет за све људе и цео крај око себе: „тоа било бремиње златно (без негови дозвола) ни громот не смеел да татни“; углед и реч те легендарне личности носила је у себи колико страхопоштовање — толико и латентни смех:

„забрчи ли негде мува —
тука е шерифот со пиштол.

По
вс
ља

Дури ни тревите превисоко не раснеле.

Пред шерифската ѕвезда на Вокер
небесните ѕвезди се гаснеле.

На негово барање бизоните
си ги откорнале роговите
(зошто да се бодат?),
коцкарите си играле со кукли,
пијаниците пиеле вода“.²⁵⁾

Али, песничка игра приче завршава се оног момента када главни јунак све послове на свету заврши но на пут му се испречује „велика мука“ — он се заљубљује:

„И што уште за Виски Вокер да се рече?
место пиштол наметнал фуџа
и палачинки за љубената печел.

и тада:

Липаат низ прерија гитари,
песната патот на Виски Вокер му го мери:
— Иклахома, о Оклахома,
тој беше најголем шериф.“²⁶⁾

Сама по себи, ова песма чини варијанту типичног случаја, преокрета или преображај чуда честог у поезији Јаневског. Меѓутим, и песма „Капетанот Џек“ граѓена је на сличном принципу конструкције лика. И у њој је капетан Џек славна гусарска личност која данима плови по мору и непрекидно пије рум из огромног бурета („Верувај ми — (на капетанот Џек цел еден век) румот му бил и леб и лек“.) Али једног дана тај капетан усни борбу с китом и то се обистини: у сукобу с њим, по палуби брода — капетан Џек пада у

²⁵⁾ „Најголемиот континент“, стр. 102—103.

²⁶⁾ Исто, стр. 103.

море и за сва времена одлази у „царство корала“. Завршни део ове песме је елегично сетан и у њему граница хуморне необузданости није испољена, већ је, напротив, недопуњена:

„А еден кораб со буре
плови од бран до бран
и не може да нађе пристан
зошто е без капетан.
Бурето осамено по палубата скока:
жално е, и повеке од жално —
нема кој румот да го лока.“²⁷⁾

По
вс
ьд

Историја људских судбина, која често налази место било у прози или поезији Јаневског — сродна је његовом интересовању за прошлост. Та радозналост, истина, у поезији за децу своди се најчешће на потребу анегдотске шале у којој главни актер бива комично представљен. Међутим, и у свом поступку песник се понекад мења: тако, на пример, у песми „Песна на циганскиот поет Рамоно де ла Романи за убиениот поет Федерико Гарсија Лорка во 1936.“ нема ничега од горе поменутог: цела песма од почетка до краја проноси носталгичну фабулу о великом шпанском песнику Гарсији Лорки за чију смрт „цел свет треба да зна“. У патосу жалопојке која изражава историјску истину шпанског рата, па и читавог народа, песник се и сам преноси у минувало доба подвлачући тугу за младим песником и његовом песмом, коју ће, ипак, „гитар проносити светом“:

„И копајте камен, и вејте златен грива,
цигански коњи, од Ла Манча откраднати.
Гарсија е мртов, гитарата е жива
да тагува над поети паднати.“²⁸⁾

Детињство као слобода и детињство као највећи континент у име кога Јаневски пева — заступљено је у целокупној његовој поезији као универзална категорија права, хуманости и љубави. Детињство и деца чине, отуда, метафизички феномен преко кога писац изражава психологију дечјег бића, увек спреман да се за њега заложити, макар и хуморном алузијом. То зато што детињство чини „велики, бескрајни, највећи дечји континент“ — и што се песник за њега залаже као за свеслободну и животну истину. Овакве концепције Јаневски је изразио и у трима последњим песмама своје збирке („Ден на децките права“, „Децата на светот“, „Што им се случило на најмалите“) настојећи да од

²⁷⁾ Исто, стр. 105.

²⁸⁾ Исто, стр. 107.

дечјих права и њихове свеслободне равноправности доспе до границе детињства, дакле оног зида кад игра престаје и уместо ње на позорницу живота ступају осећања и љубав. Песма „Ден на децките права“ залаже се за републику власти и дан потпуне равноправности све деце света, она предлаже свим категоријама младих као људи — да се осете „силни и у првом плану“ тог једног дана када ће им одрасли уступити све, када ће деца бити: и адвокати и одборници, и начелници, и капетани — када ће пловити бродовима и подморницама, бити без слабих оцена и лишени болести. Песников либерализам стреми овде ка утопиској земљи снова; он снева о земљи дембелији, о пространству нигдине; он се залаже за благостање које чини, доиста, интимни предео дечјег бића:

По
вє
ља

„Пагиштата се премачкуваат со чоколада,
куките се сџаат од шекер,
од реките медени риби се вадат
и никој гладен не е реке.“²⁹⁾

Као Милован Данојлић у песми „Проглас дечије републике“ и „Дечији законик“ тако и Јаневски неопозиво и са логиком песничке и дечје слободе захтева равноправност међу светом. Ова песма, због тога, саржи у себи ону стварност детињства која није само имагинација нити хуморна конструкција — већ истина која важи за „историју исто толико колико и за поезију“.³⁰⁾

Славко Јаневски је песник у чијем концепту људских односа нема запреке када је реч о животу без туге и јада. Песма „Деца на светот“ представља братимљење све деце света у бризи око болесног дечака из Вијетнама — Чук Нама: његову глад разумеју сва деца и сви му шаљу сабрана јестива, но дечак, трагично болестан поклања храну гладним друговима. Снага хуманизма у овој песми граничи се са песниковим општим односом према песнику и човеку: тон којим је песма написана одговара више песми о „Гарсији Лорки“ јер је песников глас смирености и озбиљности, више елегичан неголи хуморно распеван.

Јаневски је, најзад, у збирци „Најгомиот континент“ започео да пише поезију специфичног осећања помало различиту од свих песама уврштених у ову збирку; мислимо, овде, на последњу песму овог циклуса под насловом „Што им се случило на најмалите“? У њој пада у очи песниково инклинирање врсти осећа-

²⁹⁾ Исто, стр. 110.

³⁰⁾ Овај цитат је из есеја М. Пражића „Вечито време детињства“, ЦМС, авг. — септ., 1970,

ња које замиче пределе првог детињства и стреми сновима о љубави.³¹⁾ Основно у овој песми је буђење наивних мисли у психи дечака и девојчица. Јаневски уме и у оквиру овакве поезије да створи звук и шти-мунг, да песму заодене унутрашњим трептајем чувства — и да свему томе приода властити однос изражен у солидарности с љубављу и младостију. На тај начин, он је евидентним приступом отворио пут, можда, новој етапи своје будуће песме: она би, доиста, после две модерне и савремене збирке, које смо овде пратили, могла да буде природни ток рада на поезији за младе. Дакле, да преведе дечака и девојчицу у пределе прве младости и тако их приближи етапи свог стваралаштва намењеног одраслим читаоцима.

(Одломак)

---

³¹⁾ Не само по мотиву већ и општем тону те расположењу — ова песма подсећа на стихове из збирке „Плави чуперак“ — Мирослава Антића.